

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ
ΕΩΣ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Επιστημονική επιμέλεια
Α.-Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

Δεύτερη έκδοση, αναθεωρημένη

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
[ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ]

Γ.8 Αιολικές διάλεκτοι

Η ομάδα της αιολικής αποτελείται από τρία μέλη: τη λεσβιακή, διάλεκτο που μιλιόταν στο νησί της Λέσβου και σε μια στενή λωρίδα κατά μήκος της βορειοδυτικής ακτής της Μικράς Ασίας (Αιολίς, Τρώας), τη θεσσαλική και τη βοιωτική.

Για τους αρχαίους ο όρος *αιολική* ήταν σχεδόν συνώνυμος με τη λεσβιακή, και πιο συγκεκριμένα με τη λογοτεχνική αιολική της Σαπφώς και του Αλκαίου. Όμως η άποψη αυτή πρέπει να απορριφθεί. Η λεσβιακή ήταν έντονα διαποτισμένη από ιωνικά στοιχεία (βλ. παρακάτω) και, επιπλέον, οι ποιητές είχαν επηρεαστεί σημαντικά από τον Όμηρο (βλ. και Γ.9). Η βοιωτική πάλι είχε επηρεαστεί από τις γειτονικές της δυτικές διαλέκτους. Πατρίδα τόσο των Λεσβίων όσο και των Βοιωτών πρέπει να ήταν η Θεσσαλία και η θεσσαλική διάλεκτος φαίνεται να είχε παραμείνει η πιο γνήσια αιολική.

Σε σύγκριση με τις άλλες διαλεκτικές ομάδες, είναι αξιοσημείωτη η εσωτερική διαφοροποίηση της αιολικής. Δεν υπάρχει σχεδόν καμία αμφιβολία ότι οι αιολικές διάλεκτοι ανέπτυξαν τα περισσότερα διαλεκτικά χαρακτηριστικά τους σχετικά όψιμα, αρκετά μετά από την αναχώρηση των Λεσβίων και των Βοιωτών για τις ιστορικές πατρίδες τους κατά την υπομυκηναϊκή περίοδο ή στις αρχές των Σκοτεινών Χρόνων (βλ. και Β.16, Γ.1). Ωστόσο, ίσως είναι υπερβολική η άποψη του García Ramón (1975) ότι όλα τα αιολικά χαρακτηριστικά είναι μεταμυκηναϊκά, δηλαδή ότι η αιολική διαχωρίστηκε από την υπόλοιπη ελληνική μετά τη μυκηναϊκή περίοδο. Οι αιολικές διάλεκτοι έχουν κοινούς μια σειρά από αποκλειστικούς νεωτερισμούς, που μπορούν με βεβαιότητα να αναχθούν σε μια πρωτοαιολική, σύγχρονη με τις μυκηναϊκές πινακίδες.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η λεσβιακή ήταν η μόνη ομιλούμενη αιολική που απέκτησε πραγματικό λογοτεχνικό γόητρο (βλ. και Ζ.1.1, Ζ.1.2). Σε μια εποχή τόσο όψιμη όσο το 130 μ.Χ., η Julia Balbilla, μια ρωμαία κυρία της αυλής του αυτοκράτορα Αδριανού, έγραψε τέσσερα επιγράμματα σε λεσβιακή και έβαλε να τα χαράξουν στο αριστερό πόδι και τον αστράγαλο του Κολοσσού του Μέμνονα στην Αίγυπτο. Η διάλεκτός της είναι αποδεδειγμένα τεχνητή, αλλά μαρτυρεί τη δημοτικότητα της λεσβιακής μελικής ποίησης σε όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας. Είναι ενδιαφέρον ότι μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές γραφές, που συναντώνται στα κείμενα της Σαπφώς και του Αλκαίου, όπως τα αποκατέστησαν οι μελετητές της ελληνιστικής εποχής (ζά αντί διά, ΣΔ αντί Ζ, ίσως *περρ' αὐτων/αττ. περι αὐτῶν*), πέρασαν στο επιγραφικό ιδίωμα της ρωμαϊκής περιόδου (1ος–2ος αιώνας μ.Χ.). Αλλά, αν έχει δίκιο ο Cassio (1986), η διάλεκτος αυτής της περιόδου δεν είναι τόσο τεχνητή όσο θεωρείται γενικά.

Η βοιωτική —με πρόσμειξη παραδοσιακών επικών και λυρικών στοιχείων— καλλιεργήθηκε από την ταναγραία Κόριννα, συγγραφέα αφηγηματικών ποιημάτων με μυθολογικά θέματα (*Φεροῖα*: βλ. και Ζ.1.2). Η χρονολόγησή της παραμένει ακόμη προβληματική για την έρευνα. Μερικές μεταγενέστερες πηγές την τοποθετούν στον 5ο αιώνα π.Χ., αλλά η ορθογραφία των αποσπασμάτων που σώθηκαν σε αιγυπτιακούς παπύρους μοιάζει με εκείνη των επιγραφών του δεύτερου μισού του 3ου αιώνα π.Χ.

Για τους Αθηναίους οι Βοιωτοί ήταν η προσωποποίηση της χοντράδας και, όπως είναι ευνόητο, η διάλεκτός τους ήταν σταθερά αντικείμενο διακωμώδησης από τους αττικούς κωμωδιογράφους. Μαρτυρίες μάς δίνουν μερικά αποσπάσματα από τον Εύβουλο και τον

Στράττι, προπάντων όμως ο λόγος του θηβαίου εμπόρου στους *Αχαρνής* του Αριστοφάνη (860–954· Verbaarschot 1988· Colvin 1995, 1999).

Κατά την αρχαϊκή περίοδο στη Θεσσαλία και τη Βοιωτία χρησιμοποιούνταν αλφάβητα του «ερυθρού» τύπου (Φ = [p^h], Ψ = [k^h], Χ = [ks]). Η γραφή που χρησιμοποιούσαν στη Λέσβο και την Αιολίδα ήταν «κυανή» (Φ = [p^h], Χ = [k^h], Ψ = [ps]· βλ. και Β.17).

Τα κοινά χαρακτηριστικά (εν μέρει αποκλειστικά) των τριών διαλέκτων δεν είναι πολλά (βλ. García Ramón 1975, 1987· Blümel 1982· Brixhe et al. 1985, 284–303, για μια εκτενή επισκόπηση της σύγχρονης βιβλιογραφίας σχετικά με τις αιολικές διαλέκτους):

- Τα χειλοϋπερωικά εξελίχθηκαν σε χειλικά πριν από μπροστινά φωνήεντα: πρβ. θεσσ. *ἀππεισάτου*, βοιωτ. *ποταποπισάτου*/αττ. (*προσ*)*αποτεισάτω*· βοιωτ. *Πειλεμάχω*/αττ. *Τηλεμάχου*· θεσσ. *πέμπε*/αττ. *πέντε*· θεσσ., βοιωτ. *πέτταρα*, λεσβ. *πέσυρα* (Balbilla, 2ος αιώνας μ.Χ.) ή *πέσσυρα* (Ησύχιος, 5ος αιώνας μ.Χ.)· θεσσ. *πέτροτος*, βοιωτ. *πέτρατος*/αττ. *τέταρτος*. Μερικά παραδείγματα (δάνειες λέξεις) με μη αναμενόμενο τ προκαλούν έκπληξη: το συνδετικό *τε* είναι γενικό, η αόριστη αντωνυμία είναι *τις* στη λεσβιακή, τη βοιωτική και τη θεσσαλική της Θεσσαλιώτιδος και της Ιστιαιώτιδος (η θεσσαλική της Πελασγιώτιδος έχει *κις*, που είναι επίσης ανώμαλο: από το ου k^wis > οὔ *κις*); Η λεσβιακή έχει *ἀπότεισαι* (Κύμη, 3ος αιώνας π.Χ., δάνεια λέξη από την κοινή). Η βοιωτική έχει *πέντε*.
- Τα συλλαβικά ένηχα (ιδίως το */t/) έχουν την τάση να αναπτύσσουν ένα φωνήεν ο: λεσβ. *στρόταγος* (επιγρ.), *δέκοτος* (Balbilla), *μόλθακος* (Αλκαίος), *ἀμβρότην*/αττ. *στρατηγός*, *δέκατος*, *μαλακός*, *ἀμαρτεῖν*· θεσσ. *βρόχυς*, *πέτροτον*, *ἐνοτον*, *δέκοτον*/αττ. *βραχύς*, *τέταρτον*, *ἐνατον*, *δέκατον*· βοιωτ. *στροτός*, *βροχύς*/αττ. *στρατός*, *βραχύς*.
- Περιστασιακά /i/ > /e/ μετά από /t/: λεσβ. *Δαμοκρέτω*, *τέρτος* (γραμματικοί, αντί *τρέτος)/αττ. *Δημοκρίτου*, *τρίτος*· θεσσ. *κρεννέμεν*, *τρέττον*, *ἀπελευθερεσθές*/αττ. *κρίνειν*, *τρίτον*, *ἀπελευθερισθείς*· βοιωτ. *Διοκρένες*/αττ. *Διοκρίνης*.
- Αθέματη δοτική πληθυντικού σε -εσσι: λεσβ. [βασ]ιλήεσσι, πολίεσσι, πάντεσσι/αττ. *χρήμασι*, *βασιλεῦσι*, *πόλεσι*, *πᾶσι*· θεσσ. *κατοικέντεσσι*, *χρειμάτεσσι* (επίσης *χρέμασιν*, Θεσσαλιώτις, 5ος αιώνας π.Χ.)/αττ. *κατοικοῦσι*, *χρήμασι*· βοιωτ. *ἀνδρεσσι*, *παριόντεσσι*/αττ. *ἀνδράσι*, *παροῦσι*.
- Μετοχή ενεργητικού παρακειμένου σε -ων, -οντος (θηλ. θεσσ. -ονσα, λεσβ. -οισα, βοιωτ. -ωσα): λεσβ. *γεγόνοντα*, *κατεστακόντων*, *ἐστάκοισαν*/αττ. *γεγονότα*, *καθεστηκότων*, *ἐστηκυῖαν*· θεσσ. *ἐπεστάκοντα*, *ἐνοικοδομεικόντεσσι*/αττ. *ἐφεστηκότα*, *ἐνοικοδομηκόσι*· βοιωτ. *Ἔφυκονομειόντων*, *ἀπειλθειόντες*/αττ. *ὤκονομηκότων*, *ἀπεληλυθότες*. Όλες οι άλλες διάλεκτοι έχουν -ώς, -ότος. Και οι δύο τύποι είναι δευτερογενείς. Η αρχική παραγωγική κατάληξη *-wōs, *-wohos επιζεί ακόμη στη μυκηναϊκή (βλ. και Γ.2). Πρβ. επίσης το αττικό θηλυκό -υῖα (< *-usih₂).
- Ένας αξιοπρόσεκτος αρχαϊσμός είναι η χρήση του πατρωνυμικού επιθέτου (που μαρτυρείται επίσης στη μυκηναϊκή και στον Όμηρο· βλ. Γ.2): λεσβ. *Μέλανχρος Πιθώνειος*/αττ. *Μέλανχρος τοῦ Πίθωνος*· θεσσ. *Ἄρχιππος Καλλιφούντειος*, *Ἐνπεδόκλεια Φιλοδαμεία*/αττ. *Ἄρχιππος Καλλιφώντος*, *Ἐμπεδόκλεια Φιλοδήμου*· βοιωτ. *Ἀντιγένειος Νικίηρος*, *Νίκων Σωστρότιος*/αττ. *Ἀντιγένης Νικίου*, *Νίκων Σωστράτου*. Στη θεσσαλική και τη βοιωτική η χρήση του επιθέτου υποχώρησε προς όφελος της σύνταξης με γενική του πατρικού ονόματος κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα π.Χ. Στη λεσβιακή οι δύο συντάξεις συνυπάρχουν ήδη στις παλιότερες επιγραφές.
- Πιθανώς (αν και οι μαρτυρίες είναι συγκριτικά ύστερες) α΄ πληθυντικό ενεργητικής φω-

νής -μεν: λεσβ. *χαλάσσομεν* (Αλκαίος), *ἐπάσχομεν*, *πεπ[όνθ]αμεν* (Σαπφώ)· θεσσ. *ἐπινοείσομεν* (3ος αιώνας π.Χ.), *ἐκρίνναμεν* (2ος αιώνας π.Χ.) / αττ. *ἐπινοήσωμεν*, *ἐκρίναμεν*· βοιωτ. *ἀπέδομεν*, [ἀ]πεστείλαμεν (3ος αιώνας π.Χ.).

- ἴα = μία.

Η θεσσαλική και η λεσβιακή έχουν κοινά μερικά χαρακτηριστικά, που δεν τα έχει η βοιωτική.

- Διπλασιασμός αντί για έκταση του φωνήεντος στα συμπλέγματα *-Ls-, *-Ns-, *-sL-, *-sN-, *-ln-, *-rj-, *-Nj-: λεσβ., θεσσ. *στάλλα*, *ἔκριννα*, *ἔμεννα* / αττ. *στήλη*, *ἔκριννα*, *ἔμεινα*: λεσβ. *σελάννα* / αττ. *σελήνη*· λεσβ. *ἔμμι*, *ἄμμε*, *μῆννος*, θεσσ. *ἔμμί*, *ἄμμέ*, *μεινός* / αττ. *εἰμί*, *ἡμᾶς*, *μηνός*: λεσβ. *φθέρρω* / αττ. *φθείρω*· θεσσ. *κρεννέμεν*, *ἐκρίνναμεν* / αττ. *κρίνειν*, *ἐκρίναμεν*. Πρβ. επίσης λεσβ. *ναῦος* (< *ναῦφος, λακ. *ναFῶν* / αττ. *νεῶν*).
- Αθέματοι τύποι στον ενεστώτα των συνηρημένων ρημάτων: λεσβ. *κάλημι* (Σαπφώ), *εὐεργετέντεσι*, *ὁμολογήμενα* / ιων. *καλέω*, *εὐεργετέουσι*, *ὁμολογεόμενα*: θεσσ. (Πελασγιώτις, Ιστιαιώτις) *εὐεργετές*, *στραταγέντος*, *κοινανείντουν* / ιων. *εὐεργετέων*, *στραταγέοντος*, *κοιωνεόντων*. Το μακρό /e:/ στο *κοινανείντουν* είναι δύσκολο να εξηγηθεί (βλ. Morpurgo Davies 1978 για μια απόπειρα λύσης).
- ὄν- αντί ἀν- / αττ. ἀνα-: λεσβ. *ὄνέθεκε*, θεσσ. *ὄνεθείκαεν* / αττ. *ἀνέθηκε*, *ἀνέθεσαν*. Η εκδοχή ἀν- μαρτυρείται επίσης και στις δύο διαλέκτους.
- ἀπύ αντί ἀπό.
- Το τροπικό μόριο είναι κε (στη λογοτεχνική λεσβιακή συναντάται το κεν, στη θεσσαλική της Ιστιαιώτιδος το κα).

Είναι πολύ πιθανό ότι τα περισσότερα από αυτά τα χαρακτηριστικά υπήρχαν στην πρωτοαιολική. Η βοιωτική και σε μερικές περιπτώσεις η δυτική θεσσαλική τα έχασαν προς όφελος των δωρικών αναλόγων τους.

Κοινά χαρακτηριστικά λεσβιακής και βοιωτικής είναι:

- Μη ετυμολογικό [ss] -σσ- στον μέλλοντα και τον αόριστο των ρηματικών θεμάτων που λήγουν σε βραχύ φωνήεν: λεσβ. *ὀμόσσαντας*, *καλεσσάτωσαν* (με την κατάληξη -τωσαν δανεισμένη από την κοινή), βοιωτ. *συνκαλέσσαντες*. Το διπλό [ss] -σσ- είναι αναμενόμενο μόνο σε ρηματικά θέματα που λήγουν σε -s- ή σε κλειστό οδοντικό: πρβ. λεσβ. *συντελέσσαντα*, *χαρίσονται*· βοιωτ. *ἐπιτελέσσωντι*.
- πεδά αντί μετά.

Η θεσσαλική και η βοιωτική έχουν κοινά τα παρακάτω σημεία:

- Διατήρηση του -τι: θεσσ. *ἴκατι*· βοιωτ. (F) *ἴκατι* / λεσβ. *εἴκοσι*.
- Επέκταση της αθέματης απαραιμφοτικής κατάληξης -μεν σε θεματικά ρήματα στη βοιωτική και θεσσαλική (Πελασγιώτις): θεσσ. (Πελασγ.) *ὑπαρχέμεν*, *πρασσέμεν* / αττ. *ὑπάρχειν*, *πράττειν*· βοιωτ. *παρεχέμεν*, *ἀκοντιδέμεν* / αττ. *παρέχειν*, *ἀκοντίζειν*.
- Καταλήξεις γ' πληθυντικού -νθαι (βοιωτ. -νθη, στη Λάρισα -νθειν), -νθο, -νθω και -νθι (για τη θεσσαλική μόνο στη Λάρισα) με θ δανεισμένο από τις καταλήξεις μέσης φωνής -μεθα, -σθε, -σθων (πρβ. García Ramón 1993, 129–130): θεσσ. *ὑπάρχονθι* / δωρ. *ὑπάρχοντι*· βοιωτ. *διδάξονθι*, *ἀποδεδόανθι* / δωρ. *διδάξοντι*, αττ. *ἀποδεδώκασι*· θεσσ. *ἐπαγγέλουνθαι*, *βέλλουνθαι* / αττ. *ἐπαγγείλωνται*, *βούλωνται*· βοιωτ. *βείλωνθη*, *ἔστροτεύαθη* / αττ. *βούλω-*

νται, ἐστράτευνται· θεσσ. ἐγένονθο/αττ. ἐγένοντο· βοιωτ. ἀπεγράψανθο, ἐποείσανθο/αττ. ἀπεγράψαντο, ἐποίησαντο· ἔνθω, δαμιώνθω/αττ. ἔστων, ζημιούντων. Αἰξίζει να επισημανθούν τα βοιωτικά ἀντίθεντι, πάθωντι/αττ. ἀνατιθέασι, πάθωσι (το -ντι ίσως οφείλεται σε προφυλακτική ανομοίωση, που προκαλείται από το θ στη ρίζα του ρήματος;).

- γίνυμαι (κατά τα ρήματα σε -νυμαι) αντί γίγνομαι: θεσσ. γινύειται, γινυμέναν/αττ. γίγνηται, γιγνομένην· βοιωτ. γίνυτη, γίνουσθη/αττ. γίγνεται, γίγνεσθαι.
- ἐν + αιτ.: θεσσ. ἐν στάλλας, βοιωτ. ἐν στάλαν/αττ. εἰς στήλην.

Άλλα χαρακτηριστικά της λεσβιακής είναι (για λεπτομέρειες βλ. Hodot 1990):

- Υποχωρητικός τονισμός: πόταμος, βασίλευς, λεῦκος, Ἀχιλλῆος, Ζεῦς κτλ./αττ. ποταμός, λευκός, Ἀχιλλέως, Ζεύς.
- Το δευτερογενές [ns] -νσ- και το τελικό [ns] -νς εξελίσσονται σε -ισ-, -ις: ταις ἱρείαις, τοῖς στρατάγοις, γράφωισι, δείχθεις (Ei = [eῖ])/αττ. τὰς ἱερείας, τοὺς στρατηγούς, γράφωσι, δείχθεις (Ei = [e:]). Πρβ. επίσης εἴκοιστος (πιθανώς από το *-κονστος).
- Δευτερογενή μακρά μεσαία φωνήεντα (αποτελέσματα συναιρέσεων) συγχωνεύονται με τα πρωτογενή *ē, *ō: οείγην, κήνω, δάμω/αττ. ἀνοίγειν, ἐκείνου, δήμου.
- Απώλεια του [i] <ι> των πρωτογενών μακρών διφθόγγων σε τελική θέση λέξης (5ος–4ος αιώνας π.Χ.): τῷ Νικιαίῳ, ἐνδεύη/αττ. τῷ Νικιαίῳ, ἐνδέη. Αργότερα (3ος αιώνας π.Χ.) το [i] <ι> αγνοείται και σε δευτερογενείς μακρές διφθόγγους: θέλωσι, τύχωσι (δύσκολο να είναι δάνεια από την κοινή).
- Σ(ύμφωνο) + tj (δευτερογενές yod) > Σ(ύμφωνο) + er. Τα περισσότερα παραδείγματα βρίσκονται στους λέσβιους ποιητές: Περράμω (Αлк.)/αττ. Πριάμω· περρέχοισα/αττ. περιέχουσα. Υπάρχουν και δύο περιπτώσεις σε επιγραφές: Ἄγερανίω μῆνος (= Ἄγριανίου μεινός) (Ερεσσός, τέλη 4ου αιώνα π.Χ.) και περρ' αὐτῶν/αττ. περὶ αὐτῶν (Κύμη, 1ος αιώνας π.Χ.).
- Η γραφή ΣΔ για το Ζ μέσα σε λέξη, που είναι συνηθισμένη στους ποιητές, συναντάται σε μια όψιμη επιγραφή (Κύμη, 1ος αιώνας μ.Χ.): προσονυμάσδεσθαι/αττ. προσονομάζεσθαι μαζί με τα δογματίζοντος, ἀρμόζοισαν/αττ. ἀρμόττουσαν. Εκτός από αυτή την περίπτωση, η γραφή Ζ (παλιότερα ΣΖ) είναι σχεδόν γενική στις επιγραφές. Η μόνη εξαίρεση είναι ένας τύπος δικάτδεσθαι (πολύ πιθανόν από το δικάτζεσθαι)/αττ. δικάζεσθαι σε μια επιγραφή του 3ου αιώνα π.Χ. από μια αταύτιστη θέση της Αιολίδας.
- Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο τύπος ζά αντί του διά, που είναι συνηθισμένος στους ποιητές, δεν εμφανίζεται στις επιγραφές πριν τον 3ο αιώνα μ.Χ. στη Μυτιλήνη: ζά τῶν παιδῶν.
- Το απαρέμφατο των αθέματων μονοσύλλαβων ρηματικών θεμάτων (και στα σύνθετα ρήματα επίσης) λήγει σε -μεναι: ἔμμεναι, παρέμμεναι, δόμεναι, θέμεναι/αττ. εἶναι, δοῦναι, θεῖναι. Το απαρέμφατο ενεστώτα των συνηρημένων ρημάτων, τα οποία στις άλλες περιπτώσεις ακολουθούν την αθέματη κλίση, έχει θεματική κατάληξη: παρκάλην, ἐπαίνην, στεφάνων, ἔαν/αττ. παρακαλεῖν, ἐπαινεῖν, στεφανοῦν, ἔαν. Ο τύπος αυτός επεκτάθηκε αναλογικά και σε πολυσύλλαβα αθέματα θέματα: απαρέμφατο ενεστώτα ἐκτίθην, δίδων, ὄμνῶν, κέρνῶν (:)/αττ. ἐκτιθέναι, διδόναι, ὀμνύναι, κεραννύναι· απαρέμφατο αορίστου αμετάβατων ρημάτων πρόστῶν, ἐπιμελήθην/αττ. προστῆναι, ἐπιμεληθῆναι· απαρέμφατο παρακειμένου τε[θ]νάκην/αττ. τεθνάναι.
- Προστακτικές σε -ντον, -σθον (κατ' αναλογία με τον δευτερογενή τύπο γ' προσώπου ενικού -ντο;): φέροντον, ἐπιμέλεσθον/αττ. φερόντων, ἐπιμελέσθων.
- Χρονικά επιρρήματα σε -τα: ὄτα, πότα/αττ. ὄτε, πότε.

Η λεσβιακή αναπτύχθηκε σε στενή επαφή με την ιωνική (βλ. Moralejo 1996). Αυτό συνάγεται από έναν αριθμό κοινών ισογλώσσων:

- Μετατροπή του -τι σε συριστικό: *είκοσι, πρὸς, ὀκτωκόσιοι, γράφωισι/αττ. ὀκτακόσιοι, γράφωσι.*
- Απουσία του h-: *κατεστακόντων/αττ. καθεστηκόντων.*
- φωνηεντισμός του *ἱρος/αττ. ἱερός, δωρ. ἰαρός*: *λεσβ. ἴρηας, ἴρα/αττ. ἱερέας, ἱερά.*
- Ονομαστική πληθυντικού *οἱ, αἱ* (αλλά αυτοί οι τύποι δεν είναι τόσο ενδεικτικοί, γιατί συναντώνται και στη θεσσαλική της Πελασγιώτιδος): *οἱ βασιλῆες/αττ. οἱ βασιλεῖς.*
- Δοτική πληθυντικού σε -οἰσι, -αἰσι (*τοῖς, ταῖς* με «βραχείες» καταλήξεις είναι οι συνήθεις τύποι στο άρθρο): *τοῖς θεοῖσι, τοῖς πολίταισι/αττ. τοῖς θεοῖς, τοῖς πολίταις.*

Η θεσσαλική συνολικά χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω φαινόμενα (βλ. επίσης García Ramón 1987):

- Διατήρηση του [ns] -νς-: *ἀπελευθερεσθένσα, ἱεριτεύονσα/αττ. ἀπελευθερισθείσα, κοινή ἱερατεύουσα.* Στο τελικό [ns] -νς το ἔρρινο χάθηκε χωρίς έκταση του φωνηεντος: *ἀπελευθερεσθές, τὸς ταμίας/αττ. ἀπελευθερισθείς, τοὺς ταμίας.*
- Τα μακρά μεσαία φωνήεντα (από τα πρωτοελληνικά *ē και *ō και από συναιρέσεις) ήταν «υψηλά» τόσο, που μετά την εισαγωγή του ιωνικού αλφαβήτου συνήθως γράφονταν Εἰ και ΟΥ: *ὀνέθεικε, μεί, χούρα, τοῦν χρεισίμουν, τοῦν ἄλλουν/αττ. ἀνέθηκε, μή, χώρα, τῶν χρεισίμων, τῶν ἄλλων.*
- Τα *āo* και *āw* συχνά παραμένουν ασυναίρετα: *Ὀρέσταιο, Πειθόλαο, πολιτάουν/ιων. Ὀρέσταιω, Πειθόλω, πολιτέων.* Όταν συναιρούνται (3ος αἰώνας π.Χ. και μετά), προκύπτει [a:] *ā*: *τοῦν πολιτᾶν.*
- Η αποκοπή των προθέσεων είναι πολύ πιο συνήθης από ό,τι στις άλλες διαλέκτους: *ἄν (ὄν), πᾶρ, πέρ, κάτ, πότ, ἄπ, ἔπ, ὑπ: ὀνγράψειν, ποδέξαστα, πέρ γενεᾶς, κάπ παντός, ἔτ τοῖ, ὑτ τᾶς πόλιος/αττ. ἀναγράψαι, προσδέξασθαι, περὶ γενεᾶς, κατὰ παντός, ἐπὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς πόλεως.*
- Τα φατνιακά διπλασιάζονται μέσω ενός δευτερογενούς γοδ: *πόλλιος, ἐννιαυτόν, ἰδιάν* (επίσης *ἰτδιάν*), *ἐκκλεισσιᾶ, ἐξεικάττιοι/ιων. πόλιος, αττ. ἐνιαυτόν, ἰδιάν, ἐκκλησιᾶ, ἐξακόσιοι.* Το ημίφωνο *γ* μπορούσε να απορροφηθεί από /r/ ή /s/: *κῦρρον, ἀργυρροῖ, γυμνασσαρχείσαντα, δαμοσσᾶν/αττ. κύριον, ἀργυρίου, γυμνασιαρχήσαντα, δημοσίαν.* Πρβ. επίσης *τρακάδι, δεξᾶς/αττ. τριακάδι, δεξιᾶς* μετά από τα συμπλέγματα *tr, *ks.
- Το άτονο /i/ εξαφανίζεται σε τύπους όπως *Λαρισαῖοι > Λασσαῖοι* και στο *ἀριστο- > ἄ(σ)στο-*: *Ἄστοκράτεις, ἄστερᾶς/αττ. ἀριστερᾶς.*
- Αφομοίωση σε μερικά συμφωνικά συμπλέγματα: *οἱ πτολίαρχοι, ὀττού, τὸν ἔδδομον, τοῖ ὀδδῶοι/αττ. οἱ πτολίαρχοι, ὀχτώ, τὸν ἔβδομον, τοῦ ὀγδῶου.*
- Σε ορισμένες περιοχές (Φερραί, Λάρισα, Ματρόπολη κτλ.) τα *εα, εο, εου* γίνονται *ια, ιο, ιου* (4ος αἰώνας π.Χ. και μετά): *Κλιάνδρες, θιός, Κλιοδαμεία, γενιοῦν/αττ. Κλέανδρος, θεός, Κλεοδημεία, γενῶν.* Λιγότερο συχνά *εο > ευ* (3ος αἰώνας π.Χ.) στη Λάρισα, Αλμυρό, Φάλαννα κτλ.: *Κλευμάχου/Κλεο-*.
- Το στοιχείο [j] ι των μακρών διφθόγγων έπαψε να προφέρεται (5ος αἰώνας π.Χ. και μετά): *ἐν ταγαᾶ κέν ἀταγαῖαι* (πρβ. αττ. *ἐν ταγεῖα*). Τα προκύπτοντα -ει (< -οι) στη Ματρόπολη (3ος αἰώνας π.Χ.) και -οι στο Κιέριον (2ος αἰώνας π.Χ.) οφείλονται πιθανώς στην επίδραση της βορειοδυτικής ελληνικής: Ματρόπολη, *ἐν τεῖ λιμένι/αττ. ἐν τῷ λιμένι = ἐν τῇ ἀγορᾶ* Κιέριον, *Μαάρκοι Λευκίου Περπένναι Ρουμαῖοι* (δοτική ενικού).

- Από τα συμπλέγματα *dj, *gj προκύπτει /dd/ σε μια επιγραφή του 5ου αιώνα π.Χ. από το Τηθώνιον: *ἔξανακάδεν*/αττ. *ἔξαναγκάζειν*. Στις άλλες περιπτώσεις έχουμε Ζ ή ΖΔ: *Ζώπυρος, δικαζδέτου*/αττ. *δικαζέτω*.
- Παρόμοια ποικιλομορφία παρατηρείται και στις εξελίξεις των *t^(h)j, *k^(h)j και *t^w: *πρασέμεν, ἡμίσι[σ]ον*/αττ. *πράττειν, ἡμισυ*, αλλά *Πετθαλός*/αττ. *Θεσσαλός, πέτταρες*/αττ. *τέτταρες*.
- Ονομαστική πληθυντικού στην Πελασγιώτιδα: *οί, αἱ: κοί συνδαυχοφόροι* (= και οί συνδαφνηφόροι). Δεν έχουμε σημαντικά στοιχεία για τις άλλες περιοχές.
- -ξ- στους μέλλοντες και αορίστους των ρημάτων σε -ζω (-δδω): *ἐργάξατο, ψαφιξαμένας*/αττ. *εἰργάσατο, ψηφισαμένης*.
- *μά* (συγγενές του αττικού *μέν*) με τη σημασία του *δέ*.

Αν και το επιγραφικό υλικό για μερικές περιοχές είναι μάλλον φτωχό, υπάρχουν αδιάσειστες αποδείξεις ότι η Θεσσαλική ήταν ανομοιογενής γεωγραφικά:

- Οι θεματικές γενικές στην Πελασγιώτιδα (Λάρισα, Άτραξ, Κραννών, Σκοτούσσα) έχουν την κατάληξη -οιο (αργότερα -οι): *πολέμοιο, τοῖ [δά]μοιο, Φιλίπποι τοῖ βασιλείος*/αττ. *πολέμου, τοῦ δήμου, Φιλίππου τοῦ βασιλέως*. Στη Θεσσαλιώτιδα (Κιέριον, Θετόνιον) και την Ιστιαιώτιδα (Ματρόπολις) εμφανίζεται -ου: *Θεσσαλιώτις, Φιλονικόῦ, Βελφαῖοῦ*· *Ιστιαιώτις, Κλιάνδρου*.
- Η κατάληξη των θεματικών απαρεμφάτων είναι -έμεν στην Πελασγιώτιδα, αλλά η Θεσσαλιώτις έχει τον συνήθη τύπο σε -έν (-ἔιν): *ἔξανακάδδεν, ἔχειν*/αττ. *ἔξαναγκάζειν, ἔχειν*.
- Τα ρήματα σε -έω κλίνονται αθέματα στην Πελασγιώτιδα και την Ιστιαιώτιδα, αλλά θεματικά στη Θεσσαλιώτιδα: *ἠυλῶρέοντος, [στραταγ]έοιντος*.
- Το δεικτικό *ὄνε* (= *οὔτος*) συναντάται στην Πελασγιώτιδα (μερικοί τύποι δείχνουν διπλή κλίση): *τόνε, τοίνεος, τούννεουν* (πρβ. αττ. *τόδε, τοῦδε*, λεσβ. *τώνδεων*). Μια περίεργη παραλλαγή του *οὔτος* συναντάται στην Ιστιαιώτιδα: *ἐς τύτουν, ἐν τύτεις*/αττ. *ἐκ τούτων, ἐν τούτοις*.
- Η αόριστη αντωνυμία εμφανίζεται ως *κίς* στην Πελασγιώτιδα (Λάρισα) και την Περραιβία (Φάλαννα). Πρβ. επίσης *διέκι*/αττ. *διότι*. Ο τύπος *τίς* συναντάται στη Θεσσαλιώτιδα και την Ιστιαιώτιδα. Ο αναμενόμενος τύπος *πίς (βλ. παραπάνω) δεν μαρτυρείται πουθενά.
- Το ΕΙ αντικαθιστά το ΑΙ στην Πελασγιώτιδα (ιδίως στη Λάρισα): *ἐψάφισται, βέλλειται, ἔσσεσθαι, πεπέισται, ὀνγράψαι*/αττ. *ἐψήφισται, βούληται, ἔσεσθαι, πεπεῖσθαι, ἀναγράψαι* (κατά τον Garcia Ramón (1993, 125–134), -αι > /e:/ + -n δανεισμένο από καταλήξεις άλλων απαρεμφάτων. Η del Baggio (1995) πιστεύει ότι το φαινόμενο συνολικά συνδέεται με αναλογική εξομοίωση).
- Ο φωνηεντισμός της Ιστιαιώτιδος είναι περίεργος: ΕΙ αντί για Ε στα *εἴντεσσι, κοινανείντουν*/αττ. *οὔσι, κοινωνούντων*. Α αντί για το αναμενόμενο ΕΙ (< *ē) στα *μά, μαδέμινα*/αττ. *μή, μηδένα*. Α αντί ΑΙ στο *ποδέξαστα*/αττ. *προσδέξασθαι*. ΟΥ αντί Υ (/u:/) στο *Σπουράγου* και, πιθανώς, Υ αντί ΟΥ στα *τύτουν, τύτεις*/αττ. *τούτων, τούτοις*. Ε (και ΕΙ) αντί Ο (ΟΙ) σε τελική συλλαβή μετά από φατνιακά και /i/ ([j]): *τὲν πάντα χρόνεν, τύτεις, Μένουνες, Κλιάνδρες, δικαστεῖρες*/αττ. *τὸν πάντα χρόνον, τούτοις, Μένωνος, Κλέανδρος, δικαστηρίοις*.
- Το τροπικό μόριο είναι *κα* στην Ιστιαιώτιδα (Πελασγιώτις κε).

Εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης η βοιωτική ήταν πολύ εκτεθειμένη στην επιρροή των δυτικών διαλέκτων. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- *ιάρος* (ο φωνηεντισμός *ιερ-* που μαρτυρείται σε δύο επιγραφές του 5ου και του 4ου αιώνα π.Χ. δεν θα πρέπει να αποδοθεί σε επίδραση της κοινής).
- Ονομαστική πληθυντικού *τοί, ταί* (αργότερα *τύ, τή*)/λεσβ., θεσσ. (Πελασγ.): *οί, αί*.
- *πρᾶτος*/λεσβ. *πρῶτος*, θεσσ. *προῦτος*.
- Χρονικά επιρρήματα σε *-κα*: *πόκα, τόκα*/αττ. *πότε, τότε*. Η λεσβιακή εμφανίζει την κατάληξη *-τα*.
- Τοπικά επιρρήματα σε *-ει*: *αὔτει* (αργότερα *αὔτῃ*)/δωρ. *τουτει*/αττ. *ένταῦθα*.
- Τροπικό μόριο *κᾶ*/αττ. *ἄν* και υποθετικός σύνδεσμος *αί*/αττ. *εἰ*. Αλλά, αντίθετα με τις δωρικές διαλέκτους, το τροπικό μόριο συνήθως προηγείται της αόριστης αντωνυμίας στις υποθετικές προτάσεις: *αἴ κά τις*/δωρ. *αἴ τίς κα*.

Η ιδιομόρφη εξέλιξη των μακρών φωνηέντων στη βοιωτική προοιωνίζεται σε ένα βαθμό ορισμένες εξελίξεις της κοινής (Ruipérez 1956· Brixhe 1985). Αντίθετα με τις άλλες ελληνικές περιοχές (π.χ. Αττική), όπου η καθιερωμένη ορθογραφία έμεινε αναλλοίωτη, οι Βοιωτοί προσπάθησαν να την προσαρμόσουν στις διαδοχικές αλλαγές της προφοράς. Κατά πάσαν πιθανότητα, η πρώιμη βοιωτική είχε πέντε μακρά φωνήεντα: /i: e: a: ɔ: u:/ και έξι διφθόγγους: /eɪ ai oɪ eɥ aɥ oɥ/. Τα δευτερογενή μακρά μεσαία φωνήεντα (που προκύπτουν από πρώτη και δεύτερη αναπληρωματική έκταση και συναιρέσεις) είχαν συγχωνευθεί με τα πρωτογενή *ē και *ō.

Ο μονοφθογγισμός άλλαξε αυτή την εικόνα. Η δίφθογγος /eɪ/ εξελίχθηκε σε ένα κλειστό μακρό /e:/. Σε μερικές επιγραφές από τις Θεσπιές (τέλη 5ου αιώνα π.Χ.) εμφανίζεται ένα ειδικό γράμμα *Ī* (μια απλοποιημένη παραλλαγή του *Ī*, που ονομάζεται «μισό *Ī*»): *Τῆσιμένῆς, Ἀντιγενῆδᾶς*/αττ. *Τεισιμένης, Ἀντιγενείδης* (για λεπτομέρειες Méndez Dosuna 1991–1992). Ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ. αυτό το /e:/ είχε συγχωνευθεί με το /i:/ (που γραφόταν *ι*): *ἐμβάσει > ἐμβάσι, ἐπέι > ἐπί*. Η ιστορική ορθογραφία *Ει* σπανίζει από το 400 π.Χ. περίπου και μετά. Παράλληλα το /oɪ/ έγινε /u:/ με ενδιάμεσο στάδιο το /o:/ στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ. Αυτό επέτρεψε να επεκταθεί η γραφή *ΟΥ* και στο /u:/ (βλ. παρακάτω). Οι γραφές *ΑΕ, ΟΕ* που μαρτυρούνται στην Τανάγρα και την Πλάταια (6ος–5ος αιώνας π.Χ.) είναι ένδειξη ότι τα /ai/ και /oi/ έτειναν επίσης στη μονοφθογοποίηση: *Φεργαένετος, τᾶε Δάματρι*/αττ. *τῆ Δήμητρι· Χοερίλος, τῶε Καβίροῖ*/αττ. *τῶ Καβίρω*. Ωστόσο, η συναίρεση του /ae/ σε νέο ανοιχτό /e:/ (που γραφόταν *η*) ολοκληρώθηκε μόνο μερικά χρόνια μετά την εισαγωγή του ιωνικού αλφαβήτου: *κή, φήνειτη, ήι, Ἀθανῆος, τῆ δραχμή*/αττ. *καί, φαίνηται, αἰεί, Ἀθηναῖος, δωρ. ται δραχμαί*. Συνακόλουθα, το παλιό /e:/ ανυψώθηκε σε /e:/ (που γραφόταν *Ει* στο ιωνικό αλφάβητο): *μεινός, ἀνεῖρ, Θειβῆος, παρμείναι, εἴμεν, βεῖλειτη*/αττ. *μηνός, ἀνήρ, Θηβαῖος, παραμείναι*, βορειοδυτική ελληνική *εἴμεν, δείληται*/αττ. *εἶναι, βούληται*. Το συντομευμένο /e:ɪ/ ήταν άλλη μια πηγή για αυτό το νέο /e:/: πρβ. υποτακτική *ἔχει*/αττ. *ἔχη* και οριστική *ἔχι*/αττ. *ἔχει*.

Τα πίσω φωνήεντα παραμένουν σταθερά. Το μακρό /ɔ:/ γράφεται *Ω*: *Βοιωτῶν, βωλά, διδασκάλως, πολέμω*/αττ. *βουλή, διδασκάλους, πολέμου*. Τα /u/ και /u:/ διατήρησαν την οπίσθια άρθρωσή τους. Σε όλη τη διάρκεια του 4ου αιώνα π.Χ. η παραδοσιακή γραφή *Υ* χάνει σταδιακά έδαφος υπέρ του νεωτερικού *ΟΥ* (αρχικά /oɪ/) ως γραφική απόδοση του μακρού /u:/: *κούριος, χρουσίω*/αττ. *κύριος, χρυσίου*. Το *Υ* σπανίζει μετά το 300 π.Χ. περίπου. Περίπου από το 250 π.Χ. και μετά το *ΟΥ* χρησιμοποιείται και για το βραχύ /u/ (την ίδια εποχή το *Υ* αρχίζει να αποδίδει την εξέλιξη του /oi/: *τούχα, Διωνουσοδώρω, ουίω*/αττ. *τύχη, Διωνουσοδώρου*,

υιοῦ. Υπάρχουν μερικές περιπτώσεις με Ο (κυρίως κατά τον 4ο αιώνα π.Χ.): *θοσία*/αττ. *θυσία*. Μετά από φατνιακά [t^h d n l s] (τ θ δ ν λ σ) συναντάται η γραφή ΙΟΥ από το 200 π.Χ. περίπου (το Ι πιθανώς αποδίδει την ουράνωση του συμφώνου): *τιούχα*, *θιουγατέρα*, *διουνατόν*, *ὄνιουμα*, *Πολιουμείλω*, *Σιούνεσις*/αττ. *τύχη*, *θυγατέρα*, *δυνατόν*, *ὄνομα*, *Πολυμήλου*, *Σύνεσις*.

Ο μονοφθογγισμός του /οι/ ολοκληρώθηκε τον 3ο αιώνα π.Χ. Η νέα γραφή Υ (που αντιπροσωπεύει το /ø:/ είναι συνήθης γύρω στο 250 π.Χ.: *Φυκίας*, *ἐπίλυπα*, *ἄλλυς*/αττ. *οικίας*, *ἐπίλοιπα*, *ἄλλοις*. Υπάρχει κάποια χρονολογική καθυστέρηση στην περίπτωση της θεματικής δοτικής ενικού σε -οι (< -ωι, βλ. παρακάτω): το -υ εμφανίζεται γύρω στο 250 π.Χ. και δεν είναι ιδιαίτερα συχνό μέχρι περίπου το 200 π.Χ.: *τοῖ δάμυ*/αττ. *τῶ δήμω*. Μια νέα γραφή ΕΙ (που αποδίδει το /e:/) εμφανίζεται σε ύστερες απελευθερωτικές επιγραφές από τη Λειβαδιά, την Κορώνεια και τη Χαιρώνεια (Méndez Dosuna 1988· σε αντίθεση με τον Vottéro 1995 ο οποίος μένει προσκολλημένος στην απόδοση ενός /i:/): *αὐτεῖς*, [F]*εικέταν*, *τεῖ βειλομένει*, *τῷ Δι τῷ Βασιλεῖ κῆ τεῖ Τρεφωνίοι*/αττ. *αὐτοῖς*, *οἰκέτην*, *τῶ βουλομένω*, *τῷ Δι τῷ Βασιλεῖ* καὶ *τῶ Τροφωνίω*.

Οι μακρές δίφθογγοι [a:i] -ᾶι και [ɔ:i] -ωι υπέστησαν βράχυνση: [a:i] > [aɪ] > [e:] -ᾶι > -η (4ος αιώνας π.Χ.), [ɔ:i] > [oɪ] -ωι > -οι (4ος αιώνας π.Χ.) > [ø] -υ (περ. 250 π.Χ.): πρβ. *αὐτῶι* παράλληλα με το *αὐτοῖ*, *τοῖ δά[μοι]* (Θήβαι, περ. 350 π.Χ.), *Διωνύσωι* (Ορχομενός, τέλη 4ου αιώνα π.Χ.) και υπερδιορθωτικό *στάμνοι χαλκίωι* (Κορσιαί, περ. 380 π.Χ.)/αττ. *Διονύσω*, *χαλκοῖ*· *ἐν τῇ στάλῃ*, *ἐν τοῖ κοινοῖ*, *τοῖ ταμίῃ*, *τοῖ δάμυ*/αττ. *ἐν τῇ στήλῃ*, *ἐν τῶ κοινῶ*, *τῶ ταμίᾳ*, *τῶ δήμω*. Ὁμως -η [e:] > [e:] (πρβ. *πίε*/αττ. *πίη*, 5ος αιώνας π.Χ.) > [e:] (4ος αιώνας π.Χ.): *κατασκευασθεῖι*/αττ. *κατασκευασθῆ*. Ο Vottéro (1995) πιστεύει ότι το -οι αποτελεί παλιά κατάληξη τοπικής πτώσης. Περιπτώσεις -ωι αποδίδονται σε εξωτερικές επιδράσεις.

Άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βοιωτικής (μερικά από αυτά αποκλειστικά) είναι:

- *εα*, *εο*, *εω* > *ια*, *ιο*, *ιω* (λιγότερο συχνά στη νοτιοδυτική Βοιωτία: Θεσπιαί, Θίσβη, Πλάταια): *Ἰέτια*, *νιανίσκως*, *ἰώσας*, *Μνασιγένιος*/ιων. *ἔτεα*, *νεηνίσκους*, *ἐούσης*, *Μνησιγένεος*. Για την πραγματική φύση αυτής της αλλαγής ([eo] > [ɛo] > [jo]) πρβ. Méndez Dosuna 1993.
- *αο*, *αω*, *ᾶο*, *ᾶω* παραμένουν ασυναίρετα: *ταμίᾶο*, *πολιτᾶων*, *Ἀριστόλαος*, *Δαμοφάντος*/αττ. *ταμίου*, *πολιτῶν*, *-λεως*, *-φῶντος*. Η συναίρεση είναι κανονική μόνο σε γραμματικές λέξεις: π.χ. γενική πληθυντικού του θηλυκού άρθρου (*τᾶν ὑπεραμεριᾶων*, *τᾶν ἰωσᾶων*/αττ. *τῶν ὑπερημεριῶν*, *τῶν οὐσῶν*) και ο σύνδεσμος ᾶς (< *ᾶος/αττ. *ἔως*). Αλλιώς είναι εξαιρετικά σπάνια: *Ἀριστόλᾶς*, *Σωκλείδᾶ* (< *ΣαFo-).
- Δίγαμμα (F) στο εσωτερικό λέξης συναντάται σε πρώιμες επιγραφές (7ος–6ος αιώνας π.Χ.): *καλFόν*, *ἐποίFεσε*, *ΦισFόδιφος*/αττ. *καλόν*, *ἐποίησε*, *Ἰσόδικος*. Το αρκτικό F- επιζει μέχρι το 200 π.Χ.: *Ἐργον*, *Ἰκάτι*, *Φυκία*, *Ἰδιδιον*/αττ. *ἔργον*, *εἴκοσι*, *οἰκία*, *ἴδιον*.
- Το h- (η δάσυνση) γράφεται μέχρι περίπου το 350 π.Χ.
- Τα *ts, *t^(h)j, *k^(h)j, και *t^w δίνουν ττ: *ἐπεψαφίττατο*, *μέττος*, *φυλάττι*, *θάλαττα*, *πέτταρες*/αττ. *ἐπεψηφίσατο*, *μέσος*, *φυλάττει*, *θάλαττα*, *τέτταρες*. Τα *dj, *gj, *gwj και το «άνωμαλο» *j δίνουν (δ)δ: *Δεύς*, *πεδδύ*, *ἄκοντιδδέμεν*, *τραπέδδας*, *δώωνθι*, *μέδδονος*, *δυγόν*, *περίδδυγα*/αττ. *Ζεύς*, *πεζοί*, *ἄκοντίζειν*, *τραπέζης*, *ζῶσι*, *μείζονος*, *ζυγόν*, *περίζυγα*. Το ⟨Z⟩ αποδίδει το [zd]: *Θεόζοτος* = *Θεόσδοτος*/αττ. *Θεόδοτος*.
- *ἐξ* > *ἔσ-*, *ἔς* μπροστά από σύμφωνο (*ἔσγονοι*, *ἔς Θεσπίας*/αττ. *ἔκγονοι*, *ἐκ Θεσπίας*) και *ἔσσ-*, *ἔςς* μπροστά από φωνήεν: *ἔσσειμεν*, *ἔςς Ὀπόντος*/αττ. *ἐξείναι*, *ἐξ Ὀποῦντος*.
- Ονομαστικές σε -α (-ᾶ ή παλιές κλητικές σε -ᾶ); *πυθιονίκα*, *Ἀπολλωνίδα*.
- Αποκλειστικά βοιωτικά είναι τα υποκοριστικά σε -ει (< -η, αρχικά κλητική), γενική -ιος

(< -εος), συχνά με εκφραστικό διπλασιασμό του συμφώνου: *Κεφάλλῃ, Κεφάλλιος, Τιμόλλει, Θάλλει* (πρβ. αττ. *Θάλης, -ητος*).

- Τα ονόματα σε -κλείς/αττ. -κλής έχουν γενική σε -κλειός (< *κλέ(F)εος): *Μενεκλειός/αττ. Μενεκλέους*, άλλες διάλεκτοι έχουν *Μενεκλέος*.
- Η κλίση του οὔτος έχει αμετάβλητο οὔ-: *οὔτω, οὔταν, οὔτα/αττ. τούτου, ταύτην, ταῦτα*.
- Στον παρακείμενο το -κ- δεν εμφανίζεται παρά μόνο στον ενικό της οριστικής: *ἀποδεδό-ανθι, πεποιόντεσσι, Φεφυκονομειόντων, κα[ταβε]βλειώσας/αττ. ἀποδεδώκασι, πεποιηκόσι, ὠκονομηκότων, καταβεβληκῦας*.

Η επίδραση της βορειοδυτικής ελληνικής είναι περισσότερο αισθητή στη νοτιοδυτική Βοιωτία: λίγες αθέματες δοτικές πληθυντικού σε -υς (βορειοδυτική ελληνική -οις) εμφανίζονται σε όψιμες επιγραφές από την Τανάγρα, τη Χαιρώνεια, τις Κορσιές και τον Ορχομενό: *ἡγῦς, ἐχόντυς/αττ. αἰξί, ἔχουσι*, σε αντίθεση με τις κανονικές δοτικές σε -εσσι. Οι μέλλοντες και αόριστοι των ρημάτων σε -δδω/αττ. -ζω έχουν -ξ- στις Θεσπιές και την Κορώνεια: *ἐκομιξάμεθα, κατασκευάξει/αττ. ἐκομισάμεθα, κατεσκεύασε*. Σε άλλες περιοχές υπερτερεί το -ττ- (< *ts-): *ἐπεψαφίττατο/αττ. ἐπεψηφίσατο*.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

[1] Λεσβιακή. Ψήφισμα σχετικά με την επιστροφή των εξορίστων κατά τη βασιλεία του Αλεξάνδρου. Μυτιλήνη. Λίγο μετά το 324 π.Χ. Buck, αρ. 26· IG XII.2, 6 και συμπλήρωμα σελ. 3· DGE 620· Tod, αρ. 201. Στ. 33–39.

οἱ ἀγρέθεντες ἄνδρες φέροντον ἐπὶ τ[ὸν δᾶμον, ὁ δὲ δᾶμος ἀκο]ύσαις, αἱ κε ἄγῃται συμφέρην | βολλευ-έτω.³⁵ [αἱ δὲ κε ὁ δᾶμος ἄγῃται τὰ] ὁμολογῆμενα πρὸς ἀλλάλοις συμφέρον|[τα, ψαφίσασθαι καὶ τοῖς κα] τελθόντεσσι ἐπὶ Σμινθίνα προτάνιος | [ὄσσα κε τοῖς λοιποῖσι ψαφ]ίσθη. αἱ δὲ κέ τι ἐνδεύῃ τῷ ψαφίσματος, | [περὶ τούτω ἂ κρίσις ἔστω ἐπ]ὶ τῷ βόλλαι. κυρώθεντος δὲ τῷ ψαφίσ|[ματος ὑπὸ τῷ δάμω, σύμπαντα] τὸν δᾶμον ἐν τῷ εἰκοῖσται τῷ μῆννος⁴⁰ [πεδὰ τὴν θυσίαν εὔξασθαι] τοῖς θεοῖσι ἐπὶ σωτηρία καὶ εὐδαι|[μονίαι τῶν πολιτῶν πάντων] γένεσθαι τὴν διάλυσιν τοῖς κατελ[[θόντεσσι καὶ τοῖς πρόσθε] ἐν τῷ πόλι ἐόντεσσι· τοῖς δ[ὲ] ἱρήας τ[ὸις] δαμοῖσις ἅπαντας καὶ | τὰς ἱρείαις δείγῃν τ[ὸις] ναύοις καὶ | [τὸν δᾶμον πρὸς εὔχαν συνέλ]θην.

Αυτοί που ανέλαβαν (τις συμφωνίες), να τις παρουσιάσουν στη συνέλευση και η συνέλευση, αφού τους ακούσει, να αποφασίσει ό,τι θεωρεί πως συμφέρει. Αν η συνέλευση αποφασίσει ότι τα συμφωνηθέντα ανάμεσα στα δύο μέρη είναι συμφέροντα, να ψηφίσει και για τους εξόριστους που επέστρεψαν κατά την πρωτανεία του Σμινθίνα όσα ψηφίστηκαν και για τους υπόλοιπους. Και αν το ψήφισμα χρειάζεται κάτι ακόμη, να κρίνει το θέμα αυτό η βουλή. Εφόσον επικυρωθεί το ψήφισμα από τη συνέλευση, στις είκοσι του μηνός όλος ο λαός, μετά τη θυσία, να προσευχηθεί στους θεούς να είναι για τη σωτηρία και την ευτυχία όλων των πολιτών η συμφωνία ανάμεσα στους εξόριστους που επέστρεψαν και σε αυτούς που είχαν παραμείνει στην πόλη. Και όλοι οι δημόσιοι ιερείς και ιέρειες να ανοίξουν τους ναούς και ο λαός να συγκεντρωθεί για προσευχή.

[2] Θεσσαλική (Πελασγιώτις). Ψήφισμα, απάντηση σε επιστολή του βασιλιά Φιλίππου Ε'. Λάρισα. Περίπου 214 π.Χ. Buck, αρ. 32· IG IX.2, 517· DGE 590. Στ. 15–21.

τοῖνεος γὰρ συντελεσθέντος καὶ συνμεννάντων πάν|των διὲ τὰ φιλάνθρουπα πεπεῖσταιν ἄλλα τε πολλὰ τοῦν χρεισίμου ἐσσεσθαι καὶ εὐτοῦ καὶ τὰ πόλι καὶ | τὴν χούραν μᾶλλον ἐξεργασθείσεσθαι· ἐψάφισται τῷ πολιτεία πρᾶσσεμέν πὲρ τοῦννεου κατ τὰ ὁ βα|σιλεὺς ἔγραψε, καὶ τοῖς κατοικέντεσσι πᾶρ ἄμμη Πετ-θαλοῦν καὶ τοῦν ἄλλων Ἑλλάνουν δεδόσθαι τὴν πολι|τείαν καὶ αὐτοῖς καὶ ἐσγόνοις καὶ τὰ λοιπὰ τί-μια ὑπαρχέμεν αὐτοῖς πάντα ὄσσαπερ Λασαίοις, φυλάς ἐλομέ²⁰|νοις ἐκάστου ποίας κε βέλλεται τὸ μᾶ

ψήφισμα τότε κῦρρον ἔμμεν κὰπ παντὸς χρόνοι καὶ τὸς ταμίαις ἐσδόμμεν ὀνγράψειν αὐτὸ ἐν στάλλας λιθίας δύοας.

Όταν συντελεστεί αυτό και παραμείνουν ὅλοι μαζί χάρη στα φιλόφθωπα (προνόμια που παραχωρήθηκαν), είναι πεπεισμένοι (ο Φίλιππος) ὅτι θα υπάρξουν πολλές ἄλλες ωφέλειες και για τον ἴδιο και για την πόλη (της Λάρισας) και θα γίνει καλύτερη εκμετάλλευση της γης. Οι πολῖτες ψήφισαν, ὅσον αφορά τα πολιτικά δικαιώματα, να ενεργήσουν σύμφωνα με ὅσα ἔγραψε ο βασιλιάς και να δοθούν πολιτικά δικαιώματα σε ὅσους Θεσσαλούς και ἄλλους Ἕλληνες κατοικούν στην πόλη μας, και στους ἴδιους και στους απογόνους τους, και να ἔχουν ὅλα τα ἄλλα δικαιώματα που ἔχουν και οι Λαρισαῖοι, επιλέγοντας ο καθένας σε ποια φυλή θέλει να ανήκει. Το ψήφισμα αὐτὸ να ἰσχύει για πάντα και οι ταμίαις να το δώσουν να αναγραφεί σε δύο λίθινες στήλες.

[3] Θεσσαλική (Θεσσαλιώτις). Τιμητικό ψήφισμα για κάποιον Κορίνθιο. Θητώνιον. 5ος αἰώνας π.Χ. IG IX.2, 257· DGE 557· Buck, αρ. 35.

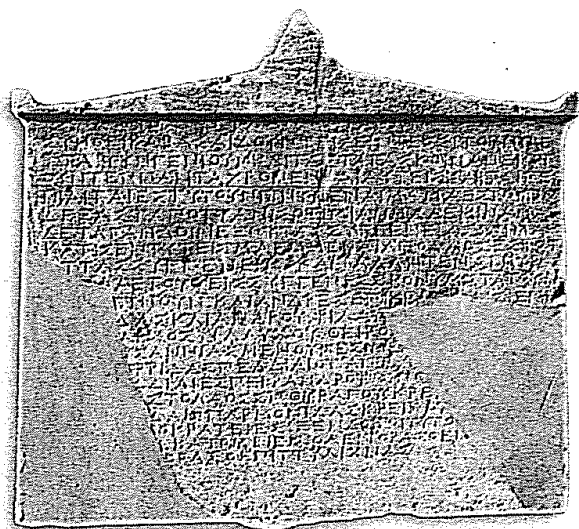
² Θετόνιοι ἔδδκαν Σῶταιροῖ τῷ Κ|ορινθίῳ καὶ γένει καὶ Φ|οικιάταις καὶ χρέμασιν ἀσυλί⁵αν κατέλειαν κεύΦεργέταν ἐ|ποιῆσαν κέν ταγαῖ κέν ἀταγ|ίαι. αἴ τις παρβαῖνοι, τὸ|ν ταγὸν τὸν ἐπεστάκοντα ἐ|ξξανακάδεν. τὰ χρυσία καὶ τὰ¹⁰ ἀργύρια τῆς Βελφαῖῳ ἀπολ|όμενα ἔσσοσε Ὀρέσταο Φερεκράτ¹ ἐς ἠυλῶρέοντος Φιλονικό ἠυῖος.

Οι Θητώνιοι παραχώρησαν ασυλία και φορολογική ατέλεια στον Σώταιρο τον Κορίνθιο, τόσο στον ἴδιο ὅσο και στη γενιά του και στους δούλους του και στην περιουσία του, και τον ανακήρυξαν ευεργέτη και σε καιρὸ πολέμου και σε καιρὸ ειρήνης. Αν κάποιος παραβαίνει (αὐτὸ το ψήφισμα) ο εν ενεργεία ταγός να του το επιβάλει. (Ο Σώταιρος) διέσωσε τα χρυσά και αργυρά (κοσμήματα) που ἔχαν χαθεί ἀπὸ (το ἱερό) του Δελφίου (Απόλλωνα), ὅταν ἦταν δασοφύλακας ο Ορέστης του Φερεκράτη, του γιου του Φιλονίκου.

Στ. 11-1 Φερεκράτες: πρέπει να ερμηνευθεῖ ως ονομαστική στη θέση της αναμενόμενης γενικής Φερεκράτεος.

[4] Θεσσαλική (Ιστιαιώτις). Συνθήκη των Βασαιδών (Εικ. 53). Ματρόπολις. Περίπου τέλη 3ου αἰώνα π.Χ. Helly 1970. Στ. 1-10.

Θιός· Τύχαν Αγαθάν. | Συνθείκα Βασαίδουν τεις εἴντεσσι τοῦν πε|τταροῦν γενίουν καὶ τὰς ταγαῖς κοινα-
νείντ|ουν τὲν πάντα χρόνεν καὶ αὐτεῖς καὶ τῷ γε⁵νιῶι τῷ ἐς τύτουν γινυμέναι· μὰ μὰ ἔστου πο|δέξαστα
πὸτ τὰν ἰσοτιμίαν μαδέμινα μα|δὲ ταγὰν δοῖν ἔξου
τὰς συγγενείας· αἰ μὰ | κά τις ἐν τύτεις μὰ ἐμ|μ|έναι,
ἀπόλαος ἔστου | [ἀ]τ τὰς συγγενεί[ας] καὶ τάλα-
ντεν ἀργύρ¹⁰[ου] ὀφλέτου [τ]εῖς συγγενέσσι.

Εικ. 53. Η Συνθήκη των Βασαιδών. Ματρόπολη της Θεσσαλίας. 3ος αἰώνας π.Χ.

Θεός. Καλή τύχη. Συνθήκη των Βασαιδών που ανήκουν στα τέσσερα γένη και συμμετέχουν στην ταγά (το ανώτατο αξίωμα) για πάντα. Έγινε για τους ἴδιους και για τους απογόνους τους. Δεν θα ανεχθού κανένα να ἔχει ἴδια δικαιώματα με αὐτούς και δεν θα δώσουν την ταγά σε μη συγγενή. Ὅποιος δεν τηρήσει αὐτή τη συνθήκη, να αποκηρυχθεῖ ἀπὸ το γένος του και να πληρώσει ἓνα ἀσημένιο τάλαντο στους συγγενεῖς του.

[5] Βοιωτική. Τιμητικό ψήφισμα για κάποιον αθηναῖο δάσκαλο. Θεσπιές. Περίπου 240 π.Χ. Roesch 1971, 81-88· 1982, 307-354. Στ. 10-24.

Ἐπειδὴ νόμος ἐστὶ ἐν τοῖ κοι|νοῖ Βοιωτῶν τὰς πόλεις παρεχόμεν | διδασκάλως οἴτινες διδάξονθι | τῶς τε παῖδας κῆ τῶς νιανίσκως | τοξευόμεν κῆ ἀκοντιδδέμεν¹⁵ κῆ τὰδδεσθη συντάξις τὰς περι | τὸν πόλεμον, κῆ Σώστρατος φιλο|τίμως ἐπιμεμέλειτη τῶν τε παίδων | κῆ τῶν νεανίσκων, ὑπαρχόμεν Σωσ|τράτοι το Φέρρον παρ τὰς πόλιος ἄως²⁰ κα βεῖλειτη, ἐπιμελομένοι τῶν τε παί|δων κῆ διδάσκον|τι καθὰ ὁ νομος κέ-λετη· μισθὸν δ' εἴμεν αὐτοῖ τῶ ἐνιαυτῶ πέτταρας | μνάς.

Επειδή υπάρχει νόμος στην ομοσπονδία των Βοιωτῶν οι πόλεις να παρέχουν δασκάλους που θα διδάσκουν τα παιδιά και τους νέους να τοξεύουν και να ακοντίζουν και να σχηματίζουν παρατάξεις μάχης και επειδή ο Σώστρατος έχει επιμεληθεί φιλότιμα τα παιδιά και τους νέους, η πόλη αναθέτει στον Σώστρατο αυτό το έργο για όσο καιρό αυτός θέλει, να έχει την επιμέλεια των παιδιών και των νέων και να τους διδάσκει όπως ορίζει ο νόμος. Ο μισθός του θα είναι τέσσερις μνες τον χρόνο.

[6] Βοιωτική. Απελευθερωτική επιγραφή. Χαιρώνεια. Περίπου 200 π.Χ. Roesch & Fossey 1978, 126–127, αρ. 4, Fossey 1991, 121–136, *addenda*, 137–155· SEG XXVIII, 447. Στ. 1–17.

Θιός. Τιούχαν ἀγαθάν. Μνασιγέ|νιος ἄρχοντος, μεινὸς Ἑρμαίω, Με|νεκλείς Διωνουσοδώρω κῆ Βιοττ[ίς] | Μνάσωνος ἀντίθεντι τὰν Φιδί|αν⁵ θρεπτὰν Παρθέναν ἰαράν τῆ Ἀρ[τά]|μιδι τῆ Ἐλιθίη, συνευδοκίοντος α[ύ]|τεῖς κῆ τῶ ουῖῶ Μνάσωνος, παρμε[ί]|νασαν αὐσαυτεῖς Φέτια δέκα ἄω[ς] | κα ἄ ἄνθεσις κουρωθείει· εἰ δέ τ[ί]¹⁰ κα παθῶντι Μενεκλείς κῆ Βιοττ|τίς πρὸ τῶ παρμεῖνη αὐτεῖς Παρ|θέναν τὸν γεγραμμένον χρόνον, παρμεινάτω Παρθένα τὰ | ἐπίλυπα Φέτια παρ Τελίαν τ¹⁵ ἄν θιουγατέρα Μενεκλείος, | τὰν ἄνθε-σιν ποιομένα διὰ τ[ῶ] | συννεδρίῳ κὰτ τὸν νόμον.

Θεός. Καλή τύχη. Επί ἄρχοντα Μνασιγένη, τον μήνα Ερμαίο, ο Μενεκλής του Διωνουσοδώρου και η Βιοττίς του Μνάσωνος αφιερώνουν την Παρθένα, δούλη που ανατράφηκε από τους ίδιους, στην Ἄρ-τεμη Ελιθία, με τη σύμφωνη γνώμη και του γιου τους Μνάσωνα, αφού πρώτα παραμείνει κοντά τους για δέκα χρόνια, οπότε και θα ισχύσει η αφιέρωση. Αν πάθουν κάτι ο Μενεκλής και η Βιοττίς, πριν συμπληρώσει η Παρθένα τον συμφωνημένο χρόνο παραμονής κοντά τους, να παραμείνει η Παρθένα τα υπόλοιπα χρόνια με την Τελία, τη θυγατέρα του Μενεκλή, και αυτή να εκτελέσει την αφιέρωση μέσω του συνεδρίου, σύμφωνα με τον νόμο.

Julián MÉNDEZ DOSUNA

Μετάφραση Ι. Βλαχόπουλος